

Book Reviews

IRENA SZCZEPANKOWSKA, DYSKURS PRAWNY – JEZYKI, TEKSTY I KONTEKSTY. WYBÓR ROZPRAW, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2015, 212 s.

Książka Ireny Szczepankowskiej to praca ważna przede wszystkim dla badaczy dziejów polszczyzny urzędowo-prawnej. W literaturze lingwistycznej obszar komunikacyjny związany ze sferą stanowienia, stosowania i interpretowania prawa jest wciąż słabo opracowany. Irena Szczepankowska jest jedyną lingwistką w Polsce, która tak wszechstronnie – zarówno w ujęciu diachronicznym, jak i synchronicznym – dyskurs prawny nie tylko opisuje, ale także pokazuje możliwe metody jego analiz. Bogate doświadczenie badawcze autorki w zakresie problematyki obejmującej stanowienie prawa i jego stosowanie w dawnej i współczesnej Polsce sprawia, że otrzymujemy książkę, która problematykę dyskursu prawnego przedstawia w sposób kompleksowy nie tylko z lingwistycznego punktu widzenia. Dzięki uwzględnieniu szerokiego kontekstu historycznego i politycznego jest to cenna pozycja nie tylko dla językoznawców, ale również dla prawników, tłumaczy dokumentów oraz dla wszystkich, których interesuje kultura prawna i edukacja prawna społeczeństwa.

Publikacja jest skonstruowana w sposób głęboko przemyślany. Na tom składa się 12 szkiców, które zostały ujęte w cztery rozdziały – ich tytuły specyfikują treść. I tak rozdział pierwszy zatytułowany *Jezyki prawa i dyskursy okołoprawne jako przedmiot badań lingwistycznych* otwiera świetny pod względem metodologicznym i merytorycznym przeglądowy artykuł *Jezyki, style i dyskursy w sferze prawno-administracyjnej*, w którym autorka przedstawia dylematy lingwistów związane z nominacją odmiany związanej z urzędowo-prawną sferą komunikacji oraz z typologią tego dyskursu. Jasno opowiada się za pojęciem *dyskurs prawny* jako najbardziej przydatnym (i najszerszym) dla

opisu tego obszaru praktyki społecznej. Charakteryzując dyskurs prawny, zwraca uwagę przede wszystkim na takie jego składniki, jak: zróżnicowanie kodów komunikacyjnych (języki), zróżnicowanie typów wypowiedzi (style, gatunki), zróżnicowanie funkcjonalne (odmiany, typy, rodzaje), przedmiotowe (pola dyskursów) oraz kontekstowe (formacje dyskursywne). Słusznie przyjmuje, że „dyskurs prawny ma postać konstelacji złożonej z kilku odmian” i wyróżnia (biorąc pod uwagę cele komunikacyjne oraz społeczny kontekst ich realizacji): dyskurs prawodawczy (realizowany w aktach stanowienia prawa), dyskurs sądowy (stosowany w procesie dochodzeniowo-śledczym i podczas rozprawy sądowej), dyskurs administracyjny (obejmuje pozasądowe, oficjalne akty stosowania prawa) oraz dyskursy okołoprawne (prawniczy, naukowy, medialny, literacki i inne). Najwięcej kontrowersji budziła dotychczas nominacja „okołoprawne” (propozycja prawnika Macieja Zielińskiego w odniesieniu do wszelkich wypowiedzi o prawie wypowiedzianych przez nieprofesjonalistów). Autorka przekonująco wyjaśnia, dlaczego używa tego terminu i jakie wypowiedzi uznaje za najbardziej reprezentatywne dla tegoż dyskursu (przykładowo: wykładnia prawa, dyskusja parlamentarna, literacka adaptacja rozprawy sądowej). I właśnie dyskursowi okołoprawnemu, najmniej dotychczas zbadanemu, poświęca trzy szkice, które znajdują się w czwartym rozdziale pracy.

W rozdziale pierwszym umieszcza również obszernie studium *Komunikacja prawno-sądowa z perspektywy retoryki, stylistyki i tekstologii*, przynoszące charakterystykę dyskursu sądowego. Autorka przedstawia ciągłość tradycji badań nad stylem wypowiedzi prawno-sądowych, wskazując jednocześnie, jak małe jest (i było) zainteresowanie językoznawców tą problematyką, jak niedoskonałe (niewystarczające) były dotychczasowe metody analiz. Dla współczesnego badacza szczególnie cenne jest nie tylko zarysowanie perspektyw dalszych badań nad sądową odmianą polszczyzny, ale także (a może przede wszystkim!) wskazanie nowych możliwości rozwiązań metodologicznych, przy wykorzystaniu osiągnięć współczesnej stylistyki, genologii lingwistycznej i prawoznawstwa.

Semantyce i pragmatyce wypowiedzi prawnych poświęca Irena Szczepankowska trzy szkice (rozd. 2). Pisząc *O modalności i negacji w wypowiedziach dyrektywnych...*, zwraca uwagę na logiczne i pragmatyczne aspekty analizy semantycznej. W kolejnym artykule podejmuje trudny problem językoznawczej i prawniczej interpretacji aktów zniewagi (obrazy) i zniesławienia (pomówienia, oszczerstwa). Akty zniewagi słownej występują, niestety, dość często w polskim życiu publicznym i wciąż ich zakwalifikowanie (czy są to akty przestępstwa,

czy nie) napotyka na liczne trudności. Cenne jest więc podjęcie tej problematyki i próba jej przedstawienia z wykorzystaniem instrumentarium pragmatyki lingwistycznej.

W obszernym studium zamykającym rozdział drugi podejmuje autorka zagadnienie opisu wzorca gatunkowego wypowiedzi prawodawczej (na materiale polskiego dyskursu prawnego) w aspekcie ewolucyjnym. W pierwszej części analizie poddaje strukturę średniowiecznego oryentu, by pokazać jej wpływ na ukształtowanie wzorca gatunkowo-stylowego wypowiedzi prawodawczej jako wypowiedzi dyrektywno-perwazyjnej. W drugiej opisuje transformacje tego modelu pod wpływem oddziaływania na praktykę legislacyjną ogólnoeuropejskich zasad techniki prawodawczej (ustalanych już od XVI wieku!), zwłaszcza zasady nakazującej prawodawcy unikanie podawania motywów ustaw. Należy cieszyć się, że polski czytelnik może zapoznać się z tym opracowaniem opublikowanym wcześniej w wersji anglojęzycznej, tym bardziej że dzięki niemu może zrozumieć zalecenia instytucji legislacyjnych Unii Europejskiej w sprawie powrotu perswazyjno-dyrektywnego formułowania współczesnych aktów prawnych.

Tematem przewodnim tekstów umieszczonych w trzecim rozdziale jest polszczyzna w kontaktach z innymi językami. Trzy szkice zostały pierwotnie opublikowane w językach obcych (angielskim i francuskim), tu czytelnik może zapoznać się z ich wersjami polskojęzycznymi, co bardzo cieszy, ponieważ nie zawsze mamy dostęp do publikacji zagranicznych. Pierwszy z nich *Języki prawa w państwie polsko-litewskim (od XVI do XVIII wieku) z perspektywy komunikacji międzykulturowej i praktyk translatorskich* interesująco przedstawia skomplikowaną sytuację językową Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (cztery języki – łacina, polski, ruski i niemiecki – funkcjonują w pewnych okresach jako urzędowe). Kolejny artykuł zatytułowany *Związki polskiego, amerykańskiego i francuskiego dyskursu konstytucyjnego w XVIII wieku* przynosi analizę porównawczą trzech najważniejszych dla państwa i narodu dokumentów – konstytucji (Konstytucji Stanów Zjednoczonych, Konstytucji 3 maja i Konstytucji Francji). Wszystkie powstały w wieku oświecenia, wszystkie wyrosły z tradycji prawa rzymskiego, ale każda z nich w innych okolicznościach politycznych. Opis wymiaru stylistycznego pierwszych ustaw konstytucyjnych w Europie i w Stanach Zjednoczonych poprzedza autorka przedstawieniem szerokiego kontekstu geopolitycznego, który miał wpływ zarówno na wymiar poznawczy, jak i aksjologiczny poszczególnych aktów. W obszernym artykule *Ekwiwalen-*

cja współczesnych tekstów prawnych w języku polskim i angielskim na materiale dokumentów Unii Europejskiej ujawnia białostocka badaczka meandry tworzenia prawodawstwa europejskiego, pokazuje też trudności występujące w pracy tłumaczy unijnych dokumentów. Omawia między innymi problem pisowni nazw własnych, wpływ budowy składniowej wypowiedzi prawodawczej na zrozumiałość komunikatów, problem doboru terminów desygnujących pojęcia prawne oraz problem ekwiwalencji w zakresie wyznaczników stylu. Uwagę poświęca badaczka także zagadnieniu niekompatybilności systemów prawnych (polskiego i angielskiego). Świetnym uzupełnieniem wyżej wymienionych szkiców jest ten dotyczący internacjonalizacji pojęć prawnych na przykładzie polskich i francuskich jednostek nazewniczych w tekstach kultury popularnej; wynika z niego, że o dysproporcjach w zakresie frekwencji pewnych pojęć przywoływanych we współczesnych tekstach medialnych decydują przede wszystkim różnice kulturowe.

Studia pomieszczone w rozdziale czwartym mają perspektywę transdyscyplinarną; można je traktować jako opracowania komplementarne w stosunku do dorobku innych nauk. Zainteresują się nimi zapewne nie tylko lingwiści, ale także prawnicy, politycy, literaturoznawcy czy dziennikarze. W tekście otwierającym rozdział analizuje autorka dwa pojęcia o dużym ładunku aksjologicznym: *prawo* i *wolność*. Charakteryzując dyskurs polityczny toczący się w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej wokół tych pojęć, zwraca uwagę na jego zmienną dynamikę, na co wpływ miała zarówno sytuacja wewnętrzna, jak i zewnętrzna państwa. W kolejnym, bardzo obszernym opracowaniu (ponad 30 s.), z wielkim znanstwem charakteryzuje polski dyskurs literacki wokół prawa w okresie od XVI do XIX wieku. Ujawnia się tu nie tylko erudycja, ale też wysoki kunszt pisarski Ireny Szczepankowskiej, doskonale wycucie stylu i języka. Zamyka rozdział (i całą książkę) artykuł *Jurydyzacja współczesnego dyskursu publicznego w środkach masowego przekazu*, w którym na wybranych przykładach (zaczerpniętych głównie z wysokonakładowej prasy ogólnopolskiej) przedstawione zostały przejawy wskazanego w tytule procesu. Autorka nie unika ocen – wskazuje na negatywne skutki jurydyzacji dyskursu medialnego. Jednocześnie zwraca uwagę na to, jaką rolę mogliby odegrać dziennikarze (gdyby zadbano o ich wykształcenie w tym zakresie) w pośredniczeniu przekazywania wiedzy o prawie społeczeństwu. Edukacja prawna społeczeństwa obywatelskiego ciągle jest bowiem tylko pobożnym życzeniem.

Autorka skromnie określa swą publikację jako wybór rozpraw; w moim przekonaniu możemy śmiało mówić tu o ujęciu monograficznym bardzo złożonej problematyki dyskursu prawnego. Niektóre szkice są nowe, niektóre są polskojęzyczną wersją opracowań, które wcześniej zostały przez autorkę opublikowane za granicą, inne zmodyfikowaną wersją wcześniejszych opracowań. Wszystkie przynoszą charakterystykę dyskursów związanych z ważną w życiu społecznym sferą komunikacyjną – stanowieniem i stosowaniem prawa. Tylko autorka o wysokiej erudycji mogła podjąć się tak interdyscyplinarnych badań, wymagających zarówno wiedzy lingwistycznej, jak i historycznej oraz prawnoznawczej. Dobra znajomość języka francuskiego i angielskiego oraz odczytanie w literaturze obcojęzycznej pozwoliły ukazać polski dyskurs prawny na tle europejskiej kultury prawnej, przedstawić proces kształtowania tegoż dyskursu od czasów najdawniejszych aż po współczesność. W sytuacji obserwowanego dziś zjawiska europeizacji polskiego języka prawnego przypomnienie czytelnikowi korzeni polskiej kultury prawnej jest niezwykle cenne.

Budzi uznanie piękna, wręcz wzorcowa polszczyzna, dbałość o jasny tok wykładu. *Dyskurs prawny – języki, teksty i konteksty...* to bardzo dojrzała książka, syntetyzująca dotychczasowe badania własne autorki nad dyskursami w sferze prawno-administracyjnej. To cenna pozycja zarówno dla badaczy języka prawnego, jak i tłumaczy oraz prawników. W lingwistyce polskiej odczuwa się brak prac tak szeroko i kompleksowo, na obszernym materiale źródłowym, opisujących dawny i współczesny dyskurs prawny. Jestem przekonana, że książka Ireny Szczepankowskiej zaistnieje w obiegu naukowym i będzie wielokrotnie wykorzystywana i cytowana przez innych badaczy.

EWA MALINOWSKA